

Regio
Randstad

Regio Randstad

EUROPASTRATEGIE

VOORWOORD

Het gezamenlijk aanpakken van grensoverschrijdende problemen, het streven naar een gemeenschappelijke markt en een rechtvaardige verdeling van de welvaart heeft Europa veel goeds gebracht. Vervagende grenzen droegen bij aan een intensieve internationale uitwisseling van mensen, kennis en cultuur en daarmee aan de stabiliteit van Europa. Plotseling, na de aanslagen in Parijs en Brussel en de immigratiestroom uit het Midden-Oosten en Afrika bevinden we ons echter op een keerpunt. Daar waar open grenzen leidden tot lagere kosten voor ons bedrijfsleven en groot reisgemak voor het individu, staan deze open grenzen nu ter discussie, omdat velen zich bedreigd voelen door wat van buiten zou kunnen komen. Door deze deels terechte en alleszins begrijpelijke angst dreigt het goede dat Europa ons gebracht heeft te worden vergeten. Ik vind dit een gevaarlijke ontwikkeling. Het loslaten van de Europese solidariteit zal ons deel van de wereld op termijn niet stabiel en welvarender maken. Ik vind dat we moeten blijven streven naar samenwerking en het gezamenlijk aanpakken van problemen. De samenwerking tussen de Randstadprovincies, die al meer dan twintig jaar bestaat, is dan misschien op wereldschaalniveau een nietig voorbeeld, het is niettemin een voorbeeld van hoe het ook kan.

Op 10 maart 2016 publiceerde de Adviesraad Internationale Vraagstukken het advies "Goed geschakeld? Over de verhouding tussen regio en de EU". Daarin staat het volgende:

'Verder onderschrijft de AIV de volgende observatie van de Raad Openbaar Bestuur wat betreft de functie en ideale functioneren van de koepels: 'Lobbywerk kost er tijd en inzet, daarom is het aan te raden selectief te zijn in de Europese ambities. Door de eigen beleidsagenda naast de Europese te leggen kunnen overlappende – en dus kansrijke – thema's worden geïdentificeerd. Een tweede stap is om samenwerking met gemeenten, regio's of netwerken te zoeken die een gedeeld belang hebben, zo krijgt de boodschap extra gewicht. Hier geven de provincies Zuid- en Noord-Holland, Utrecht en Flevoland die sinds 1993 als Regio Randstad gezamenlijk optrekken in Brussel, een goed voorbeeld.'

Als voorzitter van het Bestuurlijk Overleg Europa van de Randstadprovincies en daarmee van de Regio Randstad ben ik trots op deze kwalificatie van zowel de AIV als de Raad Openbaar Bestuur. Deze Europastrategie van de Regio Randstad beoogt dan ook voor de komende jaren de samenwerking zeker te stellen.

Utrecht, april 2016

Mariëtte Pennarts-Pouw,
gedeputeerde van de provincie Utrecht en voorzitter
van de Regio Randstad

INHOUDSOPGAVE

<u>Voorwoord</u>	2
<u>Inhoudsopgave</u>	3
<u>INLEIDING: De Randstad in Brussel</u>	5
<u>Provinciale kracht in Brussel gebundeld</u>	5
<u>Regio Randstad: een profielschets</u>	8
<u>Introductie</u>	8
<u>Regio Randstad</u>	8
<u>Regio Randstad in Europa</u>	8
<u>Regio Randstad: Inhoudelijke thema's</u>	11
<u>De Slimme Randstad</u>	11
<u>Innovatieve kennishub in Europa</u>	11
<u>'Real life living lab' voor Europa's maatschappelijke opgaven</u>	11
<u>Meer dan de som der delen</u>	11
<u>Samenwerking vanuit de Economic Boards</u>	12
<u>Regionale economie en bereikbaarheid</u>	14
<u>Regionale economie</u>	14
<u>Bereikbaarheid</u>	14
<u>Urban Agenda</u>	15
<u>Circulaire economie en Energie</u>	17
<u>Energie</u>	17
<u>Agrofood</u>	20
<u>Milieu, Natuur en Water</u>	23
<u>Milieu</u>	23
<u>Natuur</u>	23
<u>Water</u>	24
<u>Tot slot</u>	27
<u>Bijlage 1 – Relevante Europese subsidieprogramma's en fondsen</u>	29
<u>Bijlage 2 – Toekomstige structuur Regio Randstad samenwerking</u>	31
<u>Bijlage 3 – Lijst met afkortingen</u>	32

Inleiding: DE RANDSTAD IN BRUSSEL

Provinciale kracht in Brussel gebundeld

De invloed van Europees beleid op provinciaal niveau is groot. Naar schatting tussen de 60% en 80% van het Europese beleid heeft direct dan wel indirect invloed op het beleid van de provincies. Europese regelgeving en beleidskaders beïnvloeden de dagelijkse gang van zaken op nationaal, provinciaal en lokaal niveau en dus ook in de samenleving. Voorbeelden hiervan zijn regelgeving over openbare aanbesteding en luchtkwaliteit en de Vogel- en Habitatrichtlijnen. Regelgeving die direct gebods- en verbodsbepalingen inhoudt, maar indirect bijvoorbeeld ook invloed heeft op de ruimtelijke en economische ontwikkeling.

De provincies zijn veelal verantwoordelijk voor de uitvoering en handhaving van Europese regels en beleidskaders. Europa is onontkoombaar en daarmee is het voor de provincies even onontkoombaar om gebruik te maken van de mogelijkheden om invloed uit te oefenen op Europese beleidsbeïnvloeding; om daarvan zoveel mogelijk profijt en zo weinig mogelijk last te hebben.

Sinds 1993 werken de provincies Flevoland, Noord-Holland, Utrecht en Zuid-Holland in Brussel samen onder de naam Regio Randstad. Ten grondslag aan de huidige samenwerking ligt een convenant voor onbepaalde duur dat in 2008 is ondertekend door de Commissarissen van de Koningin van de vier Randstadprovincies. De provincies hebben hun krachten in Brussel gebundeld om een grotere slagkracht en een meer uitgesproken profiel te bereiken in Europa. De werkwijze van de Europese Commissie, het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie biedt vele beïnvloedingsmogelijkheden. De Europese instellingen hebben door de jaren heen meer bevoegdheden verworven en zijn op steeds meer beleidsterreinen actief geworden met het maken van wet- en regelgeving. Regio Randstad speelt hierop in door te proberen beleidsvormingsprocessen te beïnvloeden.

De Europese Unie is een unie van lidstaten. Weliswaar is het de verantwoordelijkheid van de Europese Commissie om beleidsinitiatieven te nemen, de uiteindelijke macht ligt bij de lidstaten. In dit krachtenveld spelen de regionale overheden een bescheiden rol, die echter verre van onbelangrijk is, omdat zij vaak verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van het beleid en daardoor beschikken over uitvoeringsexpertise. De inbreng van regionale overheden is daarom van grote waarde voor de Europese Commissie in de fase dat nieuw beleid wordt ontwikkeld of bestaand beleid op effectiviteit wordt getoetst. In deze situatie kunnen regionale en lokale overheden zowel in Brussel als bij hun eigen lidstaat invloed uitoefenen op Europees beleid.

Om invloed te hebben is een krachtenbundeling noodzakelijk. Die houdt niet op bij het Randstadniveau. Het eerstvolgende niveau waarop de krachten worden gebundeld is in de samenwerking van de twaalf provincies binnen het kader van het HNP (Huis van de Nederlandse Provincies) en het IPO.

Een formeel adviesrecht hebben de decentrale overheden via het Europese Comité van de Regio's, dat gevraagd en ongevraagd de Europese instellingen adviseert. Minder formeel, maar niet minder invloedrijk, zijn de verschillende Brusselse netwerken waarvan de Regio Randstad of de individuele provincies lid zijn. Sommige van deze netwerken zijn structureel, andere zijn soms gelegenheidsnetwerken met een beperkte levensduur. Voor de Randstadprovincies belangrijke netwerken zijn:

- PURPLE (Peri-Urban Regions Platform Europe),
- ERRIN (European Regions Research and Innovation Network),
- AIR (Air-quality Initiative of Regions),
- CPMR (Conference of Peripheral Maritime Regions) en het
- Vanguard Initiative for New Growth through Smart Specialisation.

Voor het vinden van de juiste partners en om tegelijkertijd de concurrentie te kennen, is het nuttig om te beschikken over een profiel van de Randstad dat kan worden vergeleken met andere regio's. Daarom begint deze strategie met een profielschets van de Randstad die werd opgesteld door de Vereniging Deltametropool.

Hoewel de Randstadsamenwerking in Brussel al ruim twintig jaar bestaat, werd pas voor het eerst na de Statenverkiezingen van 2011 een gezamenlijke Europastrategie ter vaststelling aangeboden aan de Provinciale Staten van de Randstadprovincies. Via deze strategie konden Provinciale Staten de kaders en onderwerpen aangeven, waarop in Randstadverband gedurende de Statenperiode zou worden samengewerkt. Hiermee werd de betrokkenheid van Provinciale Staten vergroot en de operationele ruimte van Gedeputeerde Staten vastgelegd binnen het ingewikkelde krachtenveld dat Europa nog vaak is.

De strategie voor de huidige Statenperiode kwam tot stand door de vier collegeakkoorden te koppelen aan onderwerpen die de komende jaren in Brussel op de agenda staan. Van een aantal onderwerpen

werd geconstateerd dat die door de vier provincies zo belangrijk worden gevonden dat er aanleiding is om daarop gezamenlijk in Brussel inzet te plegen. Deze onderwerpen bevinden zich in Brussel in verschillende fases van besluitvorming. Dit betekent dat voor het ene onderwerp op korte termijn actie moet worden gevoerd met concreet benoemde doelstellingen, terwijl voor een ander onderwerp in eerste instantie kan worden volstaan met het nauwgezet volgen van de ontwikkelingen. Uitgangspunt is steeds dat er aanleiding is om de Randstadvertegenwoordiging in Brussel, zowel bestuurlijk als ambtelijk met een opdracht van Provinciale Staten op pad te sturen. Deze nota gaat dus over wat er in Brussel moet gebeuren. Voor een goede belangenbehartiging dáár, is een goede samenwerking tussen de Randstadprovincies binnen Nederland uiteraard een eerste vereiste.

Voor de goede orde wordt opgemerkt dat de afzonderlijke provincies min of meer parallel aan de Europastrategie voor de Regio Randstad werken aan eigen Europastrategieën. In de Europastrategie voor de Randstad wordt vastgelegd voor welke thema's de lobby gezamenlijk wordt georganiseerd.

Deze strategie gaat over het 'wat'. Hoe de strategie wordt uitgevoerd en met wie, zal worden vastgelegd in de jaarlijks op te stellen werkplannen.

De bijlage bij deze strategie bevat een overzicht van de financieringsmogelijkheden die Europa biedt.

Regio Randstad: EEN PROFIELSCHETS

REGIO RANDSTAD: EEN PROFIELSCHETS

Introductie

Door het afnemende belang van nationale grenzen en de uitbreiding van de Europese Unie, stijgt de concurrentie tussen stedelijke regio's. Welk profiel heeft de Randstad binnen dit geheel? Wat zijn hierbij de kansen en uitdagingen? In dit hoofdstuk leest u daar mee over¹. Let wel, het betreft een algemene profielschets en bepaalt dus niet de kaders van deze strategie. Dat laatste komt in de volgende hoofdstukken aan de orde.

Regio Randstad

Regio Randstad bestaat uit de provincies Flevoland, Noord-Holland, Utrecht en Zuid-Holland. De 'Randstad' is niet één stad, en ook niet een agglomeratie die gegroeid is rondom één stad (zoals Parijs of Londen), maar een conglomeraat van grote en middelgrote steden. In wetenschappelijk jargon gaat het om een polycentrisch stedelijk gebied. Bij elkaar hebben die steden alle voorzieningen die ertoe doen om in de wereld een rol van betekenis te spelen. Die voorzieningen behoren tot de kern van de Randstadeconomie en maken deel uit van het dagelijks leven.

De Randstad verschilt van de rest van Nederland door de grootschalige verstedelijking, de concentratie van economische activiteiten en kennisinstellingen, bevolkingsdichtheid, stedelijke druk op het omliggende platteland en uitdagingen ten aanzien van milieu en mobiliteit.

De sterke relatie tussen stad en platteland schept mogelijkheden voor verschillende woonmilieus, van zeer stedelijk tot dorps en maakt wonen in de Randstad aantrekkelijk. Echter, bevolkingsgroei en economie zetten druk op de ruimte binnen het gebied. De open ruimte heeft daar in veel gevallen onder te lijden.

Regio Randstad in Europa

In het BBSR-rapport Metropolitan areas in Europe scoort Regio Randstad, na Londen en Parijs, op de derde plaats op de lijst van Europese grootstedelijke gebieden. Niet alleen scoort de Randstad hoog, ook

¹ De methodiek die ten grondslag ligt aan het opgestelde profiel van Regio Randstad is de functie-index voor metropolen, zoals ontwikkeld door het Bundesinstitut für Bau-, Stadt- und Raumforschung (BBSR). Deze index is gebaseerd op de aanwezigheid van vijf grootstedelijke voorzieningen/-indicatoren in de regio, namelijk politieke, economische, wetenschappelijke, transportgerelateerde en culturele voorzieningen.

heeft de Randstad een evenredige verdeling van de verschillende grootstedelijke voorzieningen. Dit maakt de Randstad volgens dit onderzoek tot een metropool van wereldformaat.

Ook op de lijst van competitieve regio's in Europa doet de Randstad het goed. De provincie Utrecht staat op nummer één en ook de andere drie Randstadprovincies staan in de top tien van deze lijst. De criteria op grond waarvan deze rangschikking wordt gemaakt zijn macro-economische stabiliteit, infrastructuur, gezondheid en opleiding.

De Randstad heeft een bevolkingsomvang van 8 miljoen inwoners. Tussen 2006 en 2016 was er daarbij sprake van een groei van maar liefst 5,4%. Ter vergelijking: de totale Nederlandse bevolking groeide in deze periode met 3,9%. Qua bevolkingsomvang is de Randstad nummer vier op de lijst van Europese grootstedelijke gebieden, na Parijs, Londen en het Ruhrgebied.

1. POLITIEK

In Nederland is het nationale politieke centrum niet in de hoofdstad Amsterdam gevestigd, maar in Den Haag. Meer dan duizend internationale organisaties hebben hun hoofdzetel in ons land. Het overgrote deel hiervan is gevestigd in de Randstad, met Den Haag als uitschieter. Het Internationaal Strafhof, het Internationaal Gerechtshof, Eurojust, Europol en het Joegoslavië-tribunaal zijn enkele van de bekendste voorbeelden.

2. WETENSCHAP

De Randstad is een incubator voor kennis en innovatie. De regio telt meer dan honderd kennisinstellingen, waaronder zeven universiteiten en vier universitaire medische centra. De universiteiten behoren volgens de ranking 2015 van het Centrum voor Wetenschap en Technologie Studies Leiden tot de top 100 van de wereldrangschikking.

Nederland staat op de derde plaats van de wereldranglijst voor wat betreft het aantal aangevraagde patenten per inwoner. De top drie van sectoren in Nederland voor het aanvragen van patenten zijn: biotechnologie, medische technologie en elektrische machines. Philips, met het hoofdkantoor in Amsterdam, is een grote speler qua patentaanvragen (eerste plaats wereldranglijst voor medische technologie en elektrische machines). Dat geldt ook voor DSM, gevestigd in Delft (eerste plaats wereldranglijst voor biotechnologie).

De Randstad vertoont een stijgende lijn qua investeringen in kennis en innovatie. Deze groei vindt plaats door hogere investeringen van handelsondernemingen. Echter, op nationaal niveau blijven de investeringen in kennis en innovatie onder de Europese norm van 3% van het BBP.

Nederland is een populaire plek in de wereld voor kennisuitwisseling door middel van internationale congressen en conventies. Nederland staat op de tiende plaats van de wereldranglijst voor landen en Amsterdam op de achtste plaats op de lijst voor steden. Rotterdam volgt op de 77e plaats, Utrecht op de 93e plaats en Den Haag op de 108e plaats.

3. ECONOMIE

De Randstad staat, gezien als één regio, in de Europese top 20 qua Bruto Regionaal Product (BRP) per inwoner. De Randstad draagt voor de helft bij aan het Nederlandse Bruto Nationaal Product. De regio presteert qua werkgelegenheid ver boven het Europese gemiddelde en ook beter dan grotere en andere grootstedelijke gebieden zoals Parijs, Londen, de Vlaamse Ruit (het stedelijke kerngebied rond Antwerpen, Brussel, Gent en Leuven) en het Ruhrgebied. De werkgelegenheid is de laatste jaren relatief stabiel gebleven.

De belangrijkste werkgelegenheidssectoren in de Randstad zijn de publieke sector (public administration, defense, education, human health and social work activities), gevolgd door handel (wholesale and retail trade, transport, accommodation and food service activities) en op de derde plaats de dienstensector (professional, scientific and technical activities; administrative and support service activities).

Om de ruimtelijk-economische structuur in heel Nederland te versterken, ontwikkelt het Rijk in nauwe samenspraak met het bedrijfsleven, kennisinstellingen en medeoverheden een beleidsagenda over de volle breedte van het overheidsbeleid voor negen topsectoren: Water, Agro & Food, Tuinbouw en Uitgangsmaterialen, High Tech Systemen en Materialen, Life Science & Health, Chemie, Energie, Logistiek en Creatieve Industrie. Deze zogenaamde 'topsectoren' hebben allemaal een of meer clusters in de Randstad.

Qua beursgenoteerde bedrijven heeft Nederland al in 2000 geconstateerd dat Europese samenwerking loont. Door de invoering van de euro konden de beurzen van Amsterdam, Brussel en Parijs zich verenigen in Euronext. Intussen verenigt deze beurs de economieën

van België, Frankrijk, Nederland, Portugal en het Verenigd Koninkrijk. Euronext is de belangrijkste Europese beurs en de vierde grootste beurs in de wereld. Het hoofdkantoor bevindt zich in Amsterdam.

4. MOBILITEIT

Toegankelijkheid is van essentieel belang voor een van de belangrijkste economische activiteiten in de Randstad, namelijk vervoer en handel. Maar toegankelijkheid is ook belangrijk voor de vitaliteit van de regio en het platteland. Immers, mobiliteit verbindt woning met werk, recreatie en ontspanning.

De Randstad is de toegangspoort tot Europa. De regio is het beginpunt van drie Europese corridors die in het kader van het Trans European Network on Transport (TEN-T) worden onderscheiden: Rijnland-Alpine, Noordzee-Middellandse Zee en de Noordzee-Baltic. De Randstad heeft directe verbindingen met de grote stedelijke gebieden van het Ruhrgebied, de Vlaamse Ruit, Londen, Parijs, Frankfurt am Main, Milaan, Berlijn, Warschau en Dublin. Deze goede verbindingen met de Europese corridors verbeteren de bereikbaarheid van de Randstadprovincies, versterken de positie van het westen van Nederland als het toegangspunt voor belangrijke onderdelen van het Europese achterland en maken de Randstad tot een aantrekkelijke plek om te werken. Om de positie van toegangspoort tot Europa te optimaliseren, investeert Nederland gericht. Voorbeelden daarvan zijn de Tweede Zeesluis in IJmuiden en de uitbreiding van de Rotterdamse haven (Maasvlakte 2).

In 2015 verwerkte Amsterdam Airport Schiphol meer dan 58 miljoen passagiers. Schiphol is de vijfde grootste luchthaven van Europa, na Londen Heathrow, Parijs Charles de Gaulle, Istanbul en Frankfurt. Ongeveer 55% van deze passagiers heeft een bestemming in Europa en 45% buiten Europa. Wat vrachtvervoer betreft voert Schiphol de lijst aan na Parijs en Frankfurt. De luchthaven behandelde 1,6 miljoen ton vracht in 2015. Slechts 8% van de vracht had zijn bestemming in Europa, 92% werd vervoerd naar plaatsen buiten Europa.

De havens binnen de Randstad verschepen samen 542 miljoen ton aan vracht per jaar. Rotterdam is met 445 miljoen ton de grootste haven van Europa. Slechts 18% van de vracht had zijn bestemming in Europa, 72% werd verscheept naar bestemmingen buiten Europa. Ook wat containervervoer betreft is Rotterdam de grootste haven in Europa.

**Regio Randstad:
INHOUDELIJKE THEMA'S**

REGIO RANDSTAD: INHOUDELIJKE THEMA'S

DE SLIMME RANDSTAD

«Nederland heeft een groot innovatiepotentieel in vergelijking tot andere Europese landen. Het verzilveren van dit potentieel vraagt om verdere onderlinge samenwerking en een vraaggestuurde en sector overstijgende aanpak richting Brussel. De bestaande regionale Slimme Specialisatie Strategieën (RIS3) bieden hiervoor al een stevig fundament.» (Rogier van der Sande)

Innovatieve kennishub in Europa

Wie iets wil halen in Brussel – toch nog vaak de manier waarop vanuit Nederland naar Europa wordt gekeken – versterkt zijn kansen door ook iets aan te bieden. En de Randstad heeft iets aan te bieden. De Randstad is een goede testomgeving voor innovatie op het gebied van duurzaamheid. Het is een gebied met veel kennisinstellingen met veel jonge en hoogopgeleide mensen, met verschillende kennisspecialisaties en met een polycentrisch karakter, waardoor kruisbestuivingen gemakkelijk kunnen ontstaan. De kennisintensieve regio's van Europa ontwikkelen zich in hoog tempo als de innovatieruimtes bij uitstek. In dat innovatieklimaat van de toekomst zijn face-to-face contacten, dus nabijheid, nodig tussen de stakeholders. Dit leidt ook tot meer vertrouwen tussen partijen; belangrijke succesfactoren voor innovaties zijn nabijheid en vertrouwen.

'Real life living lab' voor Europa's maatschappelijke opgaven

Veel maatschappelijke opgaven van de Randstad betreffen duurzaamheidsopgaven. Opgaven gericht op het kunnen voortzetten van een goede kwaliteit van leven op langere termijn. Vaak zijn deze opgaven gekoppeld aan de zogeheten 'grand societal challenges' (grote maatschappelijke uitdagingen) die de Europese Unie onderscheidt. Veelal is een transitie nodig, bestaand uit een systeemverandering die enkele decennia kan beslaan. Bijvoorbeeld transities op het gebied van voedsel, landbouw, natuur, gezondheid, mobiliteit en energie.

De opgaven zijn fors, maar bieden ook kansen. Elke grote verandering ontkiemt in het klein, in een proeftuin, een broedplaats of een living lab, waarvan er vele bestaan in de Randstad. Een living lab kenmerkt zich door een experiment in 'real life', met een dominante rol voor de gebruiker. In het lab is de centrale vraag of de innovatie in het dagelijks leven en werken van mensen kan worden toegepast. In

het lab wordt geëxperimenteerd, geleerd, verbeterd en gedemonstreerd. De diverse living labs die in de Randstad kunnen worden onderscheiden, kunnen leiden tot vervolgentoetsen en uiteindelijk tot opschaling en marktintroductie, waarmee economie en werkgelegenheid worden versterkt. Daarmee kan bovendien een exportartikel ontstaan dat bijdraagt aan het oplossen van de maatschappelijke uitdagingen waar de Europese Unie voor staat. 'Brussel' biedt vele podia waar contacten met andere EU-regio's kunnen worden gelegd, die behulpzaam zijn bij deze opschaling.

Meer dan de som der delen

De Randstadprovincies hebben gezamenlijk en individueel het volgende te bieden aan Europa op het gebied van beleidsinnovatie, bottom-up initiatieven, living labs e.d.:

- **Flevoland:** Focus op landbouw, energie en zorg. Voorbeelden: Proeffabriek Nationaal Lucht- en Ruimtevaart Laboratorium, Field Lab Composieten Emmeloord, ACCRES (Application Centre for Renewable RESources), Praktijkcentrum Plant en Omgeving, Testopstelling Windturbines, Kenniscentrum AgroFood & Ondernemen/Green Design Center, Field Lab Sensorfarming Dronten i.o., Werkplaats Floriade, High Containment Unit, Zorginnovatiefabriek.
- **Noord-Holland:** Focus op energiebesparing en duurzame opwekking energie in de gebouwde omgeving, energiebesparing in de industrie (onder meer ontwikkelen van warmtenetten), duurzame mobiliteit, smart mobility, duurzame glastuinbouw (onder meer gebruik van geothermie), biobased/circulaire economie. Voorbeelden: de ontwikkeling van regionale warmtenetten in Amsterdam en Zaanstad, SolaRoad, het Participatiefonds Duurzame Economie Noord-Holland en de roadmap voor biomassateelt op zee.
- **Utrecht:** Focus op innovaties voor gezonde leefomgeving (Healthy Urban Living) en energietransitie. Voorbeelden: slimme energienetwerken (smart grids), Smart Solar Charging (Vehicle-to-grid-laadpalen), The Light Companion (groene golf voor fietsers), One Stop Shop-renovatieconcept (energie- en kostenneutraal), grootschalige uitrol nul-op-de meter woningen, adaptatie aan klimaatverandering.
- **Zuid-Holland:** Focus op groene chemie, biobased/

circulaire economie, energiebesparing (onder meer ontwikkelen van warmtenetten), schone en slimme mobiliteit, slimme steden, veilige delta, voedselzekerheid en –veiligheid, slimme en grondstofefficiënte tuinbouw en gezond ouder worden. Voorbeelden: Green Village (duurzame energie), Proeftuin Delta Innovaties (waterveiligheid), Freshteq (voedsel) en Toegepaste Innovaties Maritieme Automatisering (TIMA, duurzame schepen).

Samenwerking vanuit de Economic Boards

De uitdaging waarvoor Europa en de Randstad staan wordt door Eurocommissaris voor Innovatie Moedas treffend verwoord: «Europe has excellent science, but we lack disruptive market-creating innovation. This is what is needed to turn our best ideas into new jobs, businesses and opportunities. While the number of start-ups created in Europe is on a par with competitors such as the United States, Europe lags behind in disruptive innovation and in scaling start-ups into world-beating businesses».

Vanuit de Economic Board van de Metropoolregio Amsterdam, de Economic Board Utrecht en het Economisch Platform Zuidvleugel wordt ingezet op het omzetten van de sterke kennis van de regio in nieuwe internationaal vermarktbaar producten. Het gezamenlijke Operationeel Programma Kansen voor West II biedt hiervoor de nodige steun. Ook binnen Horizon 2020 scoort de regio goed.

In toenemende mate geldt daarbij dat grensoverschrijdende samenwerking in triple helix verband wordt gezocht. Clusters uit sterke Europese regio's die met elkaar concurreren, bundelen de krachten om met elkaar op de wereldmarkt bij de top te blijven horen. Vanuit de Randstad wordt hier op ingespeeld door een sterke betrokkenheid bij de Europese Knowledge and Innovation Communities (KICs) en het Vanguard Initiative.

Doelstellingen en activiteiten

1. Regio Randstad stimuleert publiek-private initiatieven, mede op basis van de Slimme Specialisatie Strategieën van de Europese regio's. Dit moet bijdragen aan nieuwe kansen voor de innovatieve clusters en het opzetten van geschikte financieringsinstrumenten en revolverende fondsen zodat toegang tot kapitaal wordt gefaciliteerd.
2. Regio Randstad blijft met de partnerregio's actief vanuit het Vanguard Initiative. Gekeken wordt of de door Zuid-Holland getrokken Bioeconomy pilot van het Vanguard Initiative op andere thema's navolging kan krijgen.
3. Om de kansen te vergroten dat in de Randstad ontwikkelde initiatieven in aanmerking komen voor Europese financiële ondersteuning, zullen deze initiatieven de komende jaren daar waar mogelijk voor het voetlicht worden gebracht. Te denken valt in het bijzonder aan conferenties die de Europese Commissie organiseert met als doel te komen tot kennisuitwisseling rondom de Smart Specialisation Strategies (RIS3) en aan de mogelijkheden die het ERRIN netwerk biedt.
4. Voor een aantal geselecteerde 'living labs' met een duidelijke Europese opschaalpotentie ontwikkelen we een beeldverhaal. Hierin worden de labs, ingebed in hun 'habitat' (dat wil zegen: het regionale innovatiesysteem) aan Europa gepresenteerd.

REGIONALE ECONOMIE EN BEREIKBAARHEID

Regionale economie

“Het is belangrijk dat het toekomstige Europese Cohesiebeleid juist ook de ontwikkelde regio's binnen Europa in staat stelt te excelleren. Daar moet immers het antwoord vandaan komen op de concurrentie vanuit bijvoorbeeld de VS, Brazilië en India.” (Michiel Rijsberman)

Sinds het uitbreken van de economische en financiële crisis ligt de focus van het Europees beleid sterk op herstel van de economie en de werkgelegenheid. Daarvoor wordt gebruikt gemaakt van bestaand beleid en bestaande instrumenten zoals de Europa 2020 strategie voor meerjarige economische en sociale ontwikkeling en de structuurfondsen voor Europees regionaal beleid. Ook zijn nieuwe instrumenten ontwikkeld, waarvan het Europees Fonds voor Strategische Investerings (EFSI), ook bekend als het Plan Juncker, het belangrijkste is. Al deze instrumenten liggen in belangrijke mate vast tot 2020, al kunnen midterm reviews tot enige aanpassingen in het beleid en de toepassing van de instrumenten leiden. Als dit aan de orde is, moet daarop in Brussel door de Randstad alert worden gereageerd.

De middelen voor het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, waaronder Interreg (interregionale, grensoverschrijdende samenwerkingsprojecten), zijn verdeeld voor de periode 2014 – 2020. De toekenning van middelen aan projecten gebeurt binnen Nederland op basis van landsdelig toegekende quota. De provincies spelen hier een faciliterende en stimulerende rol en dragen samen verantwoordelijkheid voor het omzetten van Europese bijdragen in projecten binnen de programma's. De nauwe samenwerking tussen de Randstadprovincies is daarbij voor de periode 2014 – 2020 georganiseerd in Nederland rondom de uitvoering van het EFRO-programma Kansen voor West en leidt daarom niet of nauwelijks tot activiteiten die in Randstadverband in Brussel behoeven te worden ontplooid. Dit betekent echter niet dat er tijdens deze Statenperiode op dit beleidsterrein geen belangenbehartiging aan de orde is. Al in deze Statenperiode zal in Brussel de discussie beginnen over de programmaperiode 2021 – 2027 van de structuurfondsen en over het vervolg op de 'Europa 2020' strategie. De Europa 2020 strategie richt zich op groei van werkgelegenheid, innovatie, onderwijs, sociale samenhang en klimaat & energie. De structuurfondsen vormen van oudsher een belangrijk onderwerp van de Europese agenda, omdat zij bijdragen aan het tot stand brengen van meer eenheid en gelijkwaardigheid tussen alle Europese regio's. Het is van strategisch belang om deze discussie te volgen en te beïnvloeden. Belangrijk

daarbij is dat de Nederlandse decentrale overheden met een gelijklopende boodschap aan deze discussie deelnemen. Daarvoor dient eerst binnen Nederland een eenduidig standpunt te worden bepaald. Het IPO zal hier samen met de VNG het voortouw nemen. Binnen deze discussie wil de Randstad, de plaats waar de helft van het bruto nationaal product wordt gecreëerd, een belangrijke rol spelen.

De structuurfondsen zijn voor de Randstadprovincies een belangrijk instrument voor de uitvoering van regionaal (economisch) beleid. Onze lobby is erop gericht de fondsen maximaal toegankelijk te maken voor onze regio. Voor een kennisintensieve en innovatieve regio als de Randstad is het wenselijk dat binnen de structuurfondsen een sterk accent wordt gelegd op versterken van de innovatiekracht. Voor de korte termijn willen we inzetten op vereenvoudiging van de regelgeving van de structuurfondsen ('Simplification').

Bereikbaarheid

Nauw verwant aan het thema regionale economie is het thema mobiliteit. De Randstad dient competitief te blijven en niet achteruit te gaan in concurrentiekracht als gevolg van verslechterende bereikbaarheid. Om die reden is het belangrijk om bottlenecks in mobiliteit en infrastructuur weg te nemen. Door de groei van het stedelijk netwerk in de Randstad is er een grote vraag naar schoon en slim transport, bijvoorbeeld in de vorm van beter openbaar vervoer, intelligente transportsystemen en snelle verbindingen tussen steden. De bereikbaarheidsproblematiek wordt grotendeels binnenslands aangepakt, maar daar waar het gaat om internationale verbindingen en om de milieugevolgen van toenemende mobiliteit kan Europa een rol spelen. De binnenvaart bijvoorbeeld wordt door de EU beschouwd als een belangrijk alternatief voor het transport over de weg en maakt dan ook deel uit van de corridors die binnen het Trans European Network on Transport (TEN-T) zijn aangewezen. Voor betere internationale verbindingen voor mensen en goederen is afstemming en integratie van technische systemen (interoperabiliteit), financiële en juridische systemen (ticketing, prijsbeleid, vignetten, milieubeperkingen, douanefaciliteiten) nodig. Om het leefklimaat in stedelijke regio's te verbeteren zijn investeringen nodig in intelligente OV-netten en kan de Randstad dienen als proeftuin voor experimenten met schone nieuwe brandstoffen voor het openbaar vervoer.

Urban Agenda

Bijzondere aandacht verdient de discussie over de Urban Agenda. In 2014 organiseerde de Europese Commissie een consultatie over "The urban dimension of EU policies – key features of an EU Urban Agenda". In de toelichting op de consultatie zette de Commissie uiteen dat Europa, met uitzondering van Londen en Parijs, geen metropolen kent, maar wel veel polycentrische stedelijke regio's die de ruggengraat vormen van de Europese economie. Met de consultatie zocht de Commissie antwoord op de vraag of zij voor deze polycentrische regio's beleid zou moeten ontwikkelen om hun economische potentie nog meer te benutten. Een terechte vraag, omdat deze polycentrische regio's niet alleen provinciale of regionale, maar ook regelmatig nationale grenzen overschrijden. De uitkomst van de consultatie, gepubliceerd in 2015, was dat er 'iets' moest gebeuren, zonder dat dit zou leiden tot nieuw beleid. Dit betekende dat het doel van de Urban Agenda leek te worden minder en beter uitvoerbare regelgeving voor het stedelijk gebied, wat bereikt zou moeten worden door de steden (stedelijke regio's) in een eerder stadium te betrekken bij de ontwikkeling van beleid. Onder invloed van het Nederlandse EU-voorzitterschap (eerste helft 2016) is het Directoraat Generaal Regionaal Beleid en Stedelijke Ontwikkeling van de Europese Commissie (DG-REGIO) begonnen met een praktische invulling van de Urban Agenda door de vorming van (vooralsnog twaalf) zogeheten partnerships. Doel van de partnerships is, aldus een mededeling van het Ministerie van BZK, "om rond thema's aan de hand van concrete cases in steden te verkennen hoe het EU-beleid beter kan worden aangesloten op de stedelijke praktijk en zo meer 'urban proof' kan worden gemaakt, zodat steden ten volle hun potentie kunnen benutten. De partnerships richten zich op het verbeteren van EU-beleid door specifiek te kijken naar better regulation, betere toegankelijkheid tot en beter gebruik van fondsen en betere kennisdeling/kennis-basis." De eerste partnerships richten zich op de thema's stedelijke armoede, huisvesting, immigratie en luchtkwaliteit.

De thematiek van de Urban Agenda is dus verschoven van versterking van de potentie van de polycentrische stedelijke regio's om de economie van Europa te versterken naar de oplossing van acute stedelijke problemen. Omdat voor de oplossing van die problemen ook wordt gekeken naar de aanwending van diverse sectorale fondsen, kan het onderwerp Urban Agenda uiteindelijk onderdeel worden van de discussie over de toekomst van het regionaal beleid.

Stedelijke regio's met een kritische massa van vijf tot tien miljoen inwoners worden beschouwd als de sleutel voor het adresseren van maatschappelijke opgaven. De uitdaging waar de Randstad voor staat is om de groei

te versterken in kennisgebieden en sectoren waarin bedrijven en kennisinstellingen kunnen uitblinken met handhaving en versterking van de kwaliteit van de leefomgeving. Een ontwikkeling van de Urban Agenda in de richting van multi-level governance, al dan niet gekoppeld aan een verschuiving van middelen in de richting van het stedelijk gebied past Regio Randstad, mits er genoeg aandacht blijft voor het landelijk gebied onder stedelijke druk (de peri-urbane gebieden). Het is daarom van belang dat de Randstad de ontwikkelingen nauw volgt en beïnvloedt. Om dat te doen zal ook gebruik worden gemaakt van het Europese netwerk Peri-Urban Regions Platform Europe (PURPLE), waar Regio Randstad lid van is.

Doelstellingen en activiteiten

1. Bepalen van een gezamenlijk standpunt door de provincies, samen met VNG en mogelijk met het Rijk en inbreng in de discussie over het toekomstig Europees regionaal beleid en het structuurfondsenprogramma 2021- 2027;
2. Positiebepaling en inbreng in de discussie over het vervolg op de Europa 2020 strategie;
3. Voor de Urban Agenda is onze lobby erop gericht dat nieuwe voorstellen goed aansluiten op het concept van polycentrische stedelijke regio's (geen exclusieve focus op steden);
4. Participatie in het European Innovation Partnership 'Smart Cities and Communities' en in het Peri-Urban Regions Platform Europe (PURPLE).

CIRCULAIRE ECONOMIE EN ENERGIE

Circulaire economie

Fossiele grondstoffen zullen op den duur uitgeput raken en zullen steeds lastiger te winnen zijn. De combinatie van een groeiende wereldbevolking, welvaart en consumptie, een steeds grotere afvalberg en energievraag en een sterk verlies aan biodiversiteit tonen de onhoudbaarheid aan van het huidige lineaire systeem. De consequentie van onze afhankelijkheid van fossiele grondstoffen doet vragen rijzen over onder meer economie, milieu, duurzaamheid en voedselzekerheid.

De Europese Unie pleit daarom in de Europa 2020 strategie voor slimme en groene groei, gebaseerd op innovatie en duurzaamheid. Cross-sectorale systeeminnovaties ten behoeve van energietransitie, de bio-economie en de circulaire economie zijn cruciaal om deze maatschappelijke uitdaging aan te kunnen. Dergelijke innovaties bieden kansen voor de werkgelegenheid én voor de totstandkoming van een duurzame economie.

Op 2 december 2015 publiceerde de Europese Commissie het pakket Circulaire Economie. Het doel van dit pakket is een overgang van een lineaire economie, waarin producten een levensloop volgen van ontwerp naar afval, naar een circulaire economie, waarin producten een langere levensduur hebben dankzij meer recycling en het gebruik van duurzame en herbruikbare materialen (de bio-economie). Het pakket bevat een actieplan voor de Circulaire Economie en vier wetgevende voorstellen voor afvalverwerking. Het Actieplan meldt dat de Europese Commissie de Bio-economie Strategie uit 2012 onder de loep wil nemen en indien nodig zal updaten. De Randstad verwelkomt een herziening van deze strategie en zal in dat geval de bio-economie gerelateerde voorstellen uit deze Europastrategie in dat proces inbrengen.

De Randstad wil een duurzame, concurrerende en leefbare Europese topregio zijn en zet daarom in op een integrale benadering voor het versnellen van de transitie van een lineaire, fossiele economie naar een bio-economie en uiteindelijk een grondstoffenefficiënte circulaire economie. Dit kan o.a. door grondstoffen zo hoogwaardig mogelijk in te zetten in de waardenketen: afval en reststromen zijn grondstoffen voor hoogwaardige circulaire en biobased producten. Fossiele grondstoffen zouden zoveel mogelijk moeten worden vervangen door tweede en derde generatie biomassa (niet-fossiel). Europa heeft een roadmap nodig voor de circulaire economie. Hierbij past een kwantitatieve ambitie, vergelijkbaar met de vermindering van CO₂ uitstoot en de uitbreiding van duurzame energie. Het zou helpen

als Europa de leiding zou nemen in het ontwikkelen van duurzaamheidscriteria en certificering voor een optimaal aanbod van en vraag naar biomassa. Van essentieel belang is uniforme regelgeving voor subsidies op biomassa. Om de circulaire economie en de bio-economie tot stand te brengen zijn steunmaatregelen nodig voor toegepast onderzoek, innovatie en markttoepassingen. Om circulaire en biobased producten naar de markt te kunnen brengen is er zowel innovatie nodig op het gebied van technologie als op het gebied van verdienmodellen, certificering en inkoop. Toepassingen van circulaire producten blijven nu soms achterwege door financiële risico's. Voor de opschaling van veelbelovende technologieën is risicokapitaal nodig.

Energie

De komende jaren staat de uitvoering van de kaderstrategie 'Energie Unie' voor energie en toekomstgericht beleid op het gebied van klimaatverandering hoog op de agenda van de Europese Unie. Doel is om te komen tot een schokbestendige Energie Unie, met een ambitieus klimaatbeleid als kernelement, die Europa (zowel huishoudens als bedrijven) verzekert van een veilige, duurzame, concurrerende en betaalbare energievoorziening. Om dit doel te bereiken is een fundamentele transformatie van het Europese energielandschap nodig. Dit zal moeten gebeuren door vorming van een volledig geïntegreerde Europese energiemarkt, door vergroting van energie-efficiëntie als bijdrage aan de matiging van de energievraag en door het koolstofarm maken van de economie. De komende jaren gaat het vooral om de implementatie van de Energie Unie door de lidstaten. In het Nationaal Energieakkoord zijn afspraken gemaakt die invloed hebben op het provinciaal beleid, bijvoorbeeld de ruimtelijke ordening (Wind op Land, maken van warmteplannen) en de handhaving van de Wet Milieubeheer (energiebesparing in de industrie).

De Energie Unie is een topprioriteit van de Commissie-Juncker. Het merendeel van de maatregelen van de routekaart voor de Energie Unie zal in 2016 worden gepresenteerd. Ook in 2016 zal de Commissie met een voorstel komen voor lastenverdeling op gebieden die niet onder het emissiehandelssysteem (ETS) vallen, zoals de bouw, de landbouw en het koolstofvrij maken van het vervoer. Om de energietransitie te bespoedigen, zal de Commissie ook met voorstellen komen voor een nieuwe opzet van de elektriciteitsmarkt, het bereiken van het streefcijfer

van 15% voor de interconnectie van elektriciteit tegen 2030, de energievoorzieningszekerheid, hernieuwbare energiebronnen en energie-efficiëntie. Tevens zal de Commissie een geïntegreerde strategie ontwikkelen voor onderzoek, innovatie en concurrentie in het kader van de Energie Unie om het potentieel van de koolstofluwe economie te benutten op het gebied van banen en groei. Er is aandacht nodig voor de gevolgen van deze EU plannen voor de regionale energiestrategieën.

Doelstellingen en activiteiten

1. Beleidsbeïnvloeding circulaire economie: het bepleiten van een roadmap voor circulaire economie met een hoger ambitieniveau, inclusief bijvoorbeeld een kwantitatieve doelstelling voor het aandeel grondstoffen voor de chemie en brandstoffen dat in 2030 'groen' dient te zijn.
2. Fondsen: het aanboren van fondsen voor toegepast onderzoek, innovatie en markttoepassingen en het in kaart brengen van calls en partnersearches.
3. Kennis en samenwerking: Regio Randstad acht publiek-private samenwerkingen, mede op basis van de Slimme Specialisatie Strategieën van de Europese regio's van groot belang. Deze dragen bij aan nieuwe kansen voor de Bioeconomy alsmede het opzetten van geschikte funding opties / revolving funds zodat toegang tot kapitaal wordt gefaciliteerd. Regio Randstad blijft daarom met de partner-regio's inzetten op de Bioeconomy pilot van het Vanguard Initiative, waarbij onder meer de agenda van de Biobased Delta centraal staat.
4. Gedurende de komende jaren is het noodzakelijk lobby te voeren voor de transitie van centrale naar decentrale energieopwekking en ervoor te zorgen dat financiële middelen die er al zijn of nog komen voor energietransitie kunnen worden benut door en in de regio. De commissievoorstellen in het kader van de Energie Unie over een nieuwe opzet van de elektriciteitsmarkt, de energievoorzieningszekerheid, hernieuwbare energiebronnen en energie-efficiëntie zijn van belang voor Randstedelijke projecten zoals smart-grids of Nul-op-de-meter. De lobby zal zich richten op de toetsing van deze voorstellen op uitvoerbaarheid en doeltreffendheid vanuit de praktijk. Ook is het wenselijk de ontwikkelingen in Brussel op de voet te volgen als het gaat om het eventueel beschikbaar komen van nieuwe financieringsregelingen.

AGROFOOD

“West-Nederland moet blijven innoveren en moderniseren om haar leidende positie in de agrofoodsector te behouden en ik wil me voor deze sector inzetten voor erkenning in Europa. Juist omdat onze regio een belangrijke bijdrage levert aan bredere Europese doelstellingen, als duurzaamheid van de Europese economie, voedselzekerheid en voedselveiligheid.” (Cees Loggen)

De Randstad mag dan behoren tot de meest verstedelijkte gebieden van Europa, de agrofoodsector neemt er nog steeds een belangrijke plaats in. Agrofood draait om alles wat de agrarische sector voortbrengt. De productie van de land- en tuinbouw valt hieronder, maar bijvoorbeeld ook innovatie en vermarkting van deze producten. De Randstad heeft onder andere de grootste concentratie van tuinbouwbedrijvigheid in Nederland en Europa, georganiseerd in zes regionale ‘Greenports’ die zich voornamelijk in Noord-Holland en Zuid-Holland bevinden, maar waarvan de ‘spin-off’ veel breder is. Flevoland, met name de omgeving van Emmeloord, is leidend op het gebied van de innovatie van de aardappel- en uienteelt. En Utrecht, in combinatie met de nabijgelegen Food Valley munt uit in de ontwikkeling van gezonde voeding en voedselinnovatie. De agrofoodsector in de Randstad is leidend in duurzame innovatie van voedselproductie (Seed Valley met de verbinding met Amsterdam Green Campus) en sierteeltonderzoek (Wageningen) en sierteelt onder glas (Greenport Westland-Oostland en Aalsmeer).

Zo’n 60% van alle uitgangsmaterialen voor de wereldvoedselproductie komen uit de Randstad. De Nederlandse zaadveredeling is een belangrijke kennisintensieve en innovatieve exporteur. Vijf van de grootste zaadveredelaars, waaronder enkele familiebedrijven, zijn in Nederland gevestigd. In een andere sector, gekoppeld aan de melkveehouderij, is Nederland ook marktleider op het gebied van melkrobots. De agrofood sector staat voor grote opgaven: van de aanpassing aan de effecten van klimaatverandering tot en met het voeden van een groeiende wereldbevolking met minder gevolgen voor het milieu en minder gezondheidsrisico’s.

Binnen agrofood is de plek van de tuinbouw een bijzondere. De tuinbouw vertegenwoordigt 18% van de totale waarde van de landbouwproductie in de EU, maar gebruikt slechts 3% van de landbouwgrond. De totale primaire agrarische productie is een onmisbare schakel in de totale agribusiness¹ keten.

¹ Onder **Agribusiness** verstaat men de gehele productieketen van agrarische bedrijven, inclusief opslag, transport, handel, verkoop aan de consument en inclusief de toeleverende en ondersteunende

De agrarische export bedraagt bijna 19% van de totale Nederlandse export. Nederland is daarmee het tweede agri (inclusief tuinbouw) exporterende land ter wereld. Van de diverse primaire agrarische productiesectoren tot aan de verwerkende industrie vervult de agribusiness een cruciale rol bij maatschappelijke uitdagingen op het gebied van voedselveiligheid, voedselzekerheid, duurzame energie en bio-economie. De Greenports² worden bij bovenstaande ontwikkelingen, zoals ook verwoord in de Rijksstructuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) en de Topsectoren (Agro&Food en Tuinbouw&Uitgangsmateriaal), gezien als intermediair bij innovatie en het faciliteren van samenwerking, zowel voor de glastuinbouw, als ook voor de vollegronds groenteteelt. Zij maken de cross overs met andere sectoren (energie, voedselverwerking, water etc). Almere zoekt ondertussen aansluiting bij de Greenport Aalsmeer als het gaat om het sierteeltcluster. Gezonde voeding is een thema van de Greenports, bijvoorbeeld in Greenport Noord-Holland Noord, dat aansluit bij initiatieven in de Amsterdam Economic Board. Gezonde voeding is ook een van de thema’s van de Floriade 2022. Het thema gezonde voeding en voedselinnovatie in Utrecht sluiten weer aan bij initiatieven van de Board (Green Campus Amsterdam en Health).

Er moet in Europa structureel meer aandacht komen voor de rol en positie van de agrofoodsector. Met de innovatieve land- en tuinbouw kunnen we de groeiende wereldbevolking op een duurzame en gezonde manier blijven voorzien van voldoende voedsel. De sector is wereldwijd een voorbeeld van innovatieve oplossingen op diverse aandachtsvelden. De sector vraagt om meer stimulansen om te kunnen concurreren op de wereldmarkt door middel van kennis en innovatietoepassingen, energie-efficiëntie en energiezekerheid. Het verbeteren van de Europese wet- en regelgeving is hierbij essentieel. Met name de discussie binnen Europa over de agrosector raakt ook deels de tuinbouw. Zo wordt er gesproken over nieuwe richtlijnen voor biologisch telen en de GMO-regelgeving.

De discussie over CO2 emissierechten is buitengewoon belangrijk voor met name de (glas-)tuinbouw. De bedrijven.

² Een **Greenport** is de term die in Nederland wordt gebruikt voor een grote tuinbouwcluster, waarin planten, bomen, bollen, bloemen en groenten worden geproduceerd en verhandeld. Het grootste deel van de productie gebeurt onder glas (de glastuinbouw), maar een belangrijk deel (vooral de bollenteelt en boomsierteelt) ook in de open lucht. Behalve productie en handel is er sprake van een hele keten van activiteiten met kassenbouw, techniek, transport, onderwijs en onderzoek, veredeling e.d.

agrarische sectoren hebben een breed pakket aan gewasbeschermingsmiddelen (inclusief biologische bestrijding) nodig om resistentie tegen te gaan ten einde de voedselveiligheid en voedselzekerheid te garanderen. Europa wil beperkingen doorvoeren op dit vlak, maar kan de sector helpen richting duurzame alternatieven. Verder is een flexibele elektriciteitsvoorziening nodig voor de tuinbouwsector die gerealiseerd kan worden met warmtekrachtkoppeling. Geothermie, warmtenetten en warmte-uitwisseling zijn Europese onderwerpen die zeer relevant zijn voor de sector om de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen te verminderen en zelfs af te bouwen. Essentieel is de beschikbaarheid van zuivere CO₂ als meststof. De sector zet zich daarom in voor het hergebruik van CO₂ van derde partijen. Een toepassing die Europa breed eventueel ook bij andere industriële processen kan worden ingezet. Een belangrijke ontwikkeling is ook de ketenontwikkeling in relatie tot de stedelijke omgeving. Hierbij speelt bijvoorbeeld het thema new urban farming business. Het voeden van de stad met gezonde en veilige producten wordt met een verdergaande urbanisatie en een groeiende wereldbevolking een grote uitdaging in de nabije toekomst. Nederland en met name de Randstad kan hierbij een gidsfunctie vervullen.

Het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) is van grote invloed op de agrofoodsector in de Randstad. Het beleid heeft als doel ervoor te zorgen dat er voldoende voedsel tegen een redelijke prijs wordt geproduceerd in de Europese Unie. Het is echter het meest bekend om de grote subsidiebedragen die ermee gemoeid zijn. De wijze waarop deze subsidies besteed worden, bepaalt voor een deel of we de provinciale landbouw, natuur, milieu en waterdoelen kunnen halen. Het GLB kent een looptijd van zeven jaar die in 2020 een nieuwe periode ingaat. De discussies tussen stakeholders, lidstaten en de Europese Commissie beginnen ver van tevoren over het nieuwe beleid. Vanwege de impact die dit beleid heeft op de sectoren in Nederland zal de Randstad hier ook bij betrokken zijn. In 2018 staat bijvoorbeeld een mid-term evaluatie gepland die het huidige beleid zal evalueren. Aangezien het landbouwbeleid en in het verlengde daarvan het plattelandsontwikkelingsbeleid belangrijk onderwerpen op de agenda van de Europese Commissie zijn, is het goed tijdig betrokken te zijn bij die verkenningen en eerste ontwikkelingen en dit bestuurlijk te borgen binnen de Europastrategie.

Doelstellingen en activiteiten

1. De mogelijkheden tot beïnvloeding van Europese regelgeving liggen in het pakken van een actieve rol in Europese netwerken, gericht op en gelieerd aan de agribusiness, waarbij aandacht moet zijn voor de uitzonderlijke positie van de tuinbouw. In de netwerken wordt vooral gewerkt aan de verdere ontwikkeling van de Greenports en agrarische satellietgebieden van glastuinbouw tot veehouderij. Samenwerking met Europese clusters als bijvoorbeeld Végépolys (Loire) is hierbij essentieel.
2. De provincies hebben een faciliterende rol met betrekking tot de zichtbaarheid van de agribusiness en de Greenports in Europa. De samenwerking met de Greenports en kennisclusters is van groot belang als onderdeel van het ruimtelijk-economisch dossier. Daarbij liggen er duidelijke verbanden naar Food Valley, Future Food (Amsterdam en Utrecht), de Metropoolregio Amsterdam, de Metropoolregio Den Haag – Rotterdam, de Green Campus Amsterdam, Utrecht Center for Food and Health, Innovation Centre for One Health Utrecht en European Prospective Investigation into Cancer and Nutrition in Utrecht.
3. De Randstad zal een inbreng leveren bij de ontwikkeling van beleid en regelgeving die plantenveredelaars en telers ondersteunt. De ophanden zijnde midterm review van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) biedt hiervoor een ideaal aanknopingspunt.
4. De Randstad zal de agrarische sectoren assisteren bij het vinden van partners voor bijvoorbeeld het aanspreken van Europese fondsen en programma's zoals Horizon 2020 en de deelname aan Knowledge and Innovation Communities.

MILIEU, NATUUR & WATER

“De Randstad is een van de meest verstedelijkte gebieden van Europa. Daarom is het behoud van een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving één van onze grootste uitdagingen. We hebben Europa nodig om onze lucht en ons water schoon te houden. Vervuiling stopt niet bij de grens! De Europese samenwerking hebben we ook nodig om de overstap te maken naar een nieuwe economie die het klimaat minder aantast. Tegelijkertijd is de Randstad een perfect testgebied, een living lab, om innovatieve oplossingen voor lokale energieopwekking, schoon vervoer en ontwikkeling met behoud van natuurwaarden uit te proberen. De sleutel ligt in een integrale aanpak van de gezonde verstedelijking, Healthy Urban Living!” (Mariëtte Pennarts-Pouw)

De Europese ambities en doelstellingen op het gebied van een gezonde leefomgeving, natuur en energietransitie zullen ook in de komende jaren niet worden bereikt. Uit recente studies van onder meer het Planbureau voor de Leefomgeving blijkt dat de reductie van emissies en luchtverontreinigende stoffen in Nederland moeizaam verloopt. De normen voor fijnstof kunnen misschien worden gehaald, maar het halen van de normen voor stikstof (NO_x) voor wegverkeer en scheepvaart gaat Nederland veel meer kosten dan eerder gedacht. Dat geldt ook voor nitraat, waarmee Nederland al jaren een probleem heeft. Door het opheffen van de melkquota breidt de veestapel fors uit, met gevolgen voor de uitstoot van ammoniak. De verwachting is dat het nationale Programma Aanpak Stikstof (PAS) niet voldoende zal blijken om bestaande en nieuwe knelpunten op te lossen. De instandhoudingsdoelstellingen voor de aangewezen Natura 2000-gebieden dreigen niet of slechts tegen hoge maatschappelijke kosten te worden gehaald. Op het gebied van energie loopt Nederland achter op twee van de drie doelstellingen. Zowel op het punt van energiebesparing als op het aandeel duurzame energie schiet Nederland tekort. Alleen het terugdringen van broeikasgassen ligt op schema. Daarmee bevinden we ons bij een kleine minderheid van lidstaten die twee doelen niet hebben gehaald. Deze vooral binnenlandse uitvoeringsproblematiek leidt niet direct tot Randstedelijke actie in Brussel, maar schetst de context waarin Randstad het Europees beleid op het terrein van milieu, natuur en energie volgt en probeert te beïnvloeden.

Milieu

Europese besluitvorming over de herziening van de NEC Richtlijn (nationale emissieplafonds) loopt nog door de komende jaren. Deze nieuwe emissieplafonds gaan in Nederland op zijn vroegst in 2025 in. In het beleidspakket Schone Lucht voor Europa dat eind 2013 is gepubliceerd, heeft de Europese Commissie de ambitie uitgesproken om de Europese normen voor luchtkwaliteit op termijn meer in lijn te brengen met de normen die de WHO voor de gezondheid wenselijk acht. Om de Europese normen te halen in de Randstad is een goed Europees bronbeleid onontbeerlijk. De Randstad heeft dan ook baat bij ambitieuze plannen en Europese middelen voor schoner transport. Het Europese bronbeleid voor het gemotoriseerde wegverkeer, de zogenaamde Euronormen (voertuigen die nu op de markt komen moeten aan de Euro 6 norm voldoen), heeft niet de verwachte resultaten opgeleverd. De praktijkuitstoot van de voertuigen bleek veel hoger te liggen dan uit de toelatingstesten naar voren kwam. De Europese Commissie heeft daarom gewerkt aan een uitbreiding van de toelatingseisen met praktijktests, waarbij voertuigen moeten voldoen aan de normen bij typisch stedelijk rijgedrag. Dit voorstel is nu in de zogenaamde triloof fase, dat wil zeggen het overleg tussen de Europese Commissie, Raad en Parlement. Verder is Europese wetgeving in voorbereiding voor niet voor de weg bestemde voertuigen zoals schepen, treinen en ook tractors. De binnenvaart is verantwoordelijk voor een belangrijk deel van de concentratie van luchtverontreiniging in de leefgebieden langs vaarroutes. Lokaal kan dit oplopen tot circa 5 tot 8%. Daarom is de aanpak van de binnenvaart een effectieve methode om de luchtkwaliteit te verbeteren. De Randstad heeft veel belang bij het project Schone Binnenvaart, omdat 60% van de Europese binnenvaart door de Randstad gaat.

Natuur

In de Europese wetgevingsmachine valt natuurbeleid onder milieubeleid. In 2015 heeft een midterm review plaatsgevonden van de Europese biodiversiteitsstrategie 2020. Hieronder valt onder andere het Natura 2000 pakket. Ook vond een zogeheten fitness check plaats van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. De verwachting is dat de lidstaten deze evaluatietrajecten zullen aangrijpen om voorstellen te doen voor aanpassingen in de uitvoering van Europees beleid, in het bijzonder voor wat betreft Natura 2000. De provincies, naar wie het

natuurbeleid is gedecentraliseerd, zullen door het Rijk nauw worden betrokken bij het Europese Raadstraject op het gebied van de eventuele aanpassing van de biodiversiteitsstrategie. Zij hebben daarvoor de positie van 'mededepartement' toegekend gekregen. Dit betekent dat alle provincies, via het IPO, hun beïnvloeding op dit traject vooral via Den Haag zullen moeten laten verlopen.

Water

“Schoon water en waterveiligheid zijn een groot goed en daarom volg ik nauwgezet, samen met onze partners de Europese ontwikkelingen op de Europese waterdossiers, opdat deze uitvoerbaar en realistisch blijven voor onze regio.” (Cees Loggen)

De komende jaren zijn diverse Europese watergerelateerde beleidsontwikkelingen van belang die de provinciale beleids- en uitvoeringstaken raken. Voor sommige daarvan (Drinkwaterrichtlijn, hergebruik van water) zal de beleidsbeïnvloeding plaatsvinden in interprovinciaal verband. Bijzondere aandacht van de Randstadprovincies verdient echter de Kaderrichtlijn Water (KRW). Sinds 2000 vormt de KRW het Europees kader voor het waterkwaliteitsbeleid op het gebied van oppervlaktewater en grondwater. Naast kwaliteitseisen bevat de KRW ook doelstellingen voor het gebruik van zoet water en de prijsstelling van 'waterdiensten'. Op grond van de KRW moeten waterlichamen uiterlijk in 2027 in een 'goede toestand' verkeren (natuurlijke wateren) en/of "goed ecologisch potentieel en een goede chemische toestand hebben" (kunstmatige, sterk veranderde wateren). De KRW kent een streng regime: indien één van de kwaliteitsparameters onvoldoende is, scoort het gehele waterlichaam een onvoldoende (het principe van 'one out, all out'). In de laatste beoordeling van de plannen van de lidstaten heeft de Europese Commissie aangegeven dat:

- Nederland beter moet aangeven wat het effect van de maatregelen is.
- Nederland transparanter de motivering en onderbouwing moet aangeven van het niet kunnen bereiken van de goede toestand in 2015/2021.
- Nederland meer ambitie moet tonen bij het realiseren van de doelen.
- Diffuse emissies uit de landbouw (nutriënten en bestrijdingsmiddelen) meer aandacht moeten krijgen.

Binnen de context van de KRW zijn de provincies verantwoordelijk voor het vaststellen van de ecologische en algemeen fysisch-chemische doelen voor regionale oppervlaktewateren en het vaststellen van maatregelen voor behoud en verbetering van KRW-grondwaterlichamen. De provincies hebben ook taken op het gebied van monitoring van de grondwaterkwantiteit en -kwaliteit en de bescherming van de gebieden voor drinkwaterwinning. De provincies zijn bevoegd gezag voor het grondwater. Er zijn verschillende factoren aan te wijzen waarom het voor de Randstadprovincies lastig is om de KRW-doelen te realiseren. Het gebied is sterk verstedelijkt, sterk geïndustrialiseerd en het gebied kent een intensieve landbouw. Daarnaast is het bodem- en watersysteem complex. Met name Noord-Holland en Zuid-Holland kennen een gezamenlijke problematiek rond de bollenteelt en de glastuinbouw. De provincies Noord-Holland, Utrecht en Zuid-Holland kennen bovendien een gedeelde problematiek in de veenweidegebieden, waar verschillende problemen bij elkaar komen: emissies van nutriënten, bodemdaling door veenoxidatie, sterke ruimtelijke verwevenheid van landbouw en natuur.

Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft gewaarschuwd dat gebiedsgerichte oplossingen onvoldoende zijn om de KRW-doelen voor het oppervlaktewater in 2027 te halen. De oorzaak hiervan is dat sommige stoffen nog zeer lang (dat wil zeggen ook nadat de emissies fors zijn gedaald) een overschrijding van de normen laten zien als gevolg van hun zeer lange afbraaktijd. Als gevolg van het principe 'one out, all out' is het risico groot dat de KRW-doelen in 2027 niet kunnen worden gehaald, terwijl op onderdelen van de doelen wel flinke verbeteringen plaatsvinden. In 2021 is er de mogelijkheid om in het derde Stroomgebiedbeheerplan te pleiten voor doelverlaging, met de juiste onderbouwing. Het is nu niet te overzien hoe de Europese Commissie hierop zal reageren, maar het zal niet makkelijk zijn om de Europese Commissie te overtuigen, gelet op de lange discussies die nu al plaatsvinden m.b.t. derogatie van de Nitraatrichtlijn. Een andere optie is om de uitvoeringstermijn van de KRW te verlengen (met zes of twaalf jaar) en te pleiten voor een nuancering van het 'one out, all out' principe.

Doelstellingen en activiteiten

1. Er worden op het gebied van natuur en milieu de komende jaren geen nieuwe wetgevingsvoorstellen verwacht, hooguit aanpassingen van bestaande regelgeving. De ontwikkelingen op het gebied van de dossiers luchtkwaliteit, natuur, geluid en water zullen worden gevolgd en zo nodig worden beïnvloed. Mogelijk ook zal een Europees initiatief voor het reguleren van milieu-inspecties aanleiding geven tot beleidsbeïnvloeding in Brussel.
2. In overleg met de partners in het KRW-overleg RBO Rijn-West (Rijk, Rijkswaterstaat, waterschappen en gemeenten) en de Unie van Waterschappen zullen wij op het gebied van water inzetten op verruiming van de uitvoeringstermijn van de KRW en nuancering van het 'one out, all out' principe.
3. Mogelijk geven de volgende Europese initiatieven aanleiding tot beleidsbeïnvloeding in Brussel: het reguleren van milieu-inspecties (lobby via het IMPEL-netwerk); herziening van de NEC Richtlijn (nationale emissieplafonds); meer betrouwbare testcycli voor euro-normering van dieselauto's en emissies van lichte personen- en bedrijfsvoertuigen (Euro 5 en Euro 6); of de aanpassing van de biodiversiteitsstrategie (invulling de positie van 'mededepartement').

TOT SLOT

TOT SLOT

Deze strategie vormt het kader voor de Randstadsamenwerking tot aan de volgende verkiezingen van Provinciale Staten in 2019. Deze strategie beoogt flexibel te zijn. Dat wil zeggen dat als de aandacht in Brussel verschuift naar niet in de strategie vermelde, maar voor de Randstad wel degelijk belangrijke onderwerpen, daarop wordt ingespeeld. Hetzelfde zal gebeuren als zich in de Randstad ontwikkelingen voordoen die een gezamenlijke actie richting Europese Commissie noodzakelijk maken.

Intussen staan de ontwikkelingen niet stil. Vooral middelgrote gemeenten vertonen een toenemende interesse in hetgeen er in Brussel gebeurt en de kansen die daaruit voortvloeien. Ook kennisinstellingen en het bedrijfsleven hebben oog voor Brussel. Als Randstadprovincies en als Randstadsamenwerking zullen we moeten zien hoe we hierop inspelen en welke faciliteiten en ondersteuning aan deze partijen desgevraagd geboden kan worden. Er is in Brussel sprake van een teneur in de richting van samenwerking in wisselende coalities in plaats van in vaste kaders en netwerken. Niettemin blijft het kader van de Randstadsamenwerking een goed startpunt.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1– Relevante Europese subsidieprogramma's en fondsen

A. PROGRAMMA'S MEDE GERUND DOOR DE PROVINCIE

Bij Europese programma's die mede door de provincie worden gerund, krijgt de provincie de verantwoordelijkheid om een bepaald bedrag aan Europese subsidies binnen de geldende kaders weg te zetten via de projecten. De provincie heeft dan invloed op de beleidskeuzes en het management van zo'n programma. In het kader van deze programma's is de internationale samenwerking niet nodig. De belangrijkste programma's in deze categorie zijn:

- Het Plattelandsontwikkelingsprogramma 2014-2020 (POP3) wordt gezamenlijk door de provincies en het Rijk uitgevoerd. De aanvragers kunnen binnen dit programma aanspraak maken op geld uit het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) voor projecten op het gebied van natuur, water, verkaveling, jonge boeren, kennisoverdracht en innovatie.
- Het economisch stimuleringsprogramma EFRO Kansen voor West II (2014-2020) wordt gezamenlijk door vier Randstadprovincies (P4) en vier grote steden (G4) uitgevoerd. Voor de Randstad is over de hele programmaperiode 182 mln. euro beschikbaar.

B. OVERIGE PROGRAMMA'S

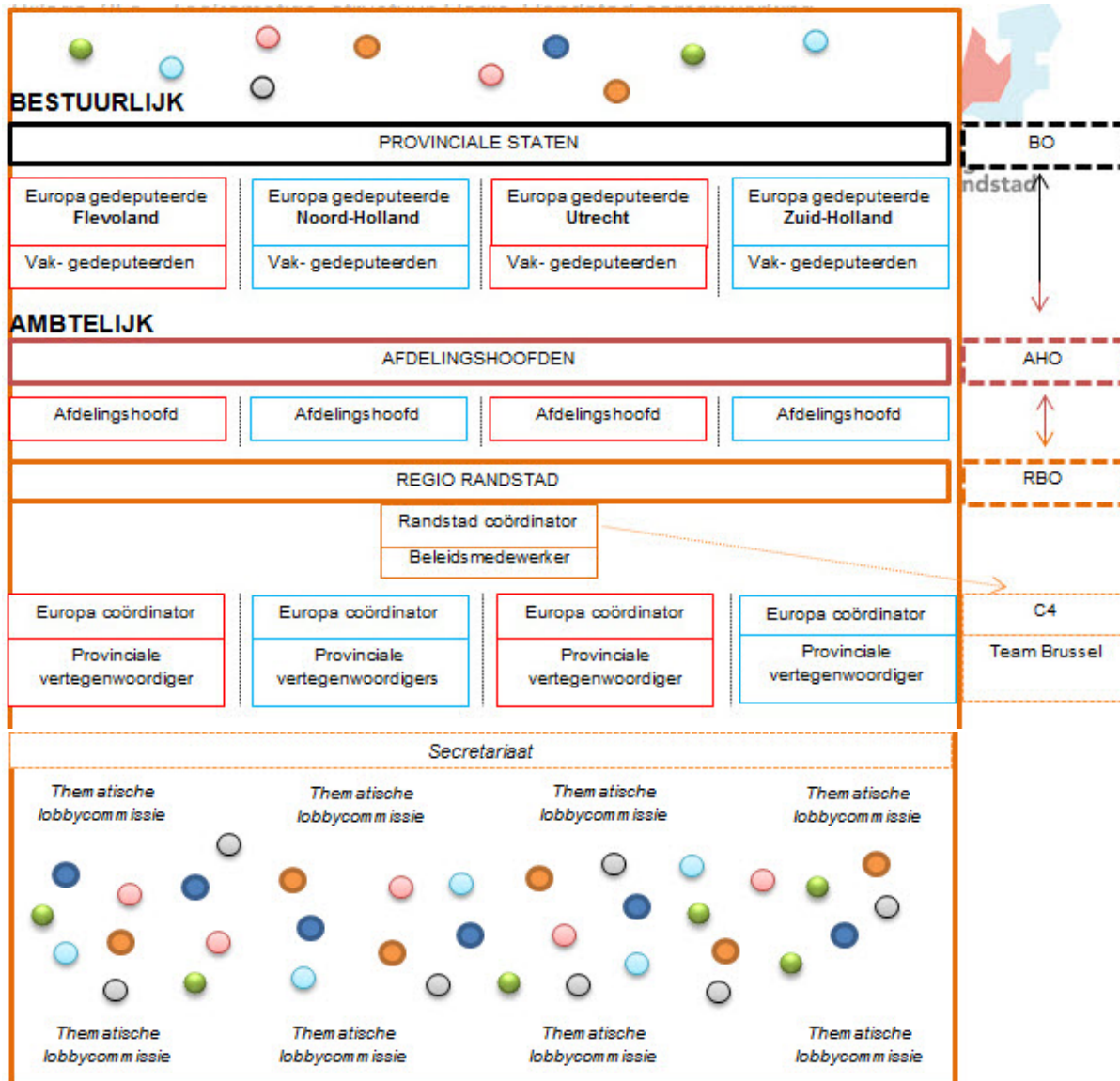
Bij de meeste Europese programma's heeft de provincie géén rol als medebeheerder ervan. De provincie kan dan of zelf een aanvrager zijn of potentiële aanvragers uit de provincie op de kansen wijzen binnen een specifiek programma. Elke aanvraag, ook een aanvraag van de provincie zelf, concurreert dan met vele aanvragen uit andere landen. Ook is bij dit soort bovennationale programma's internationale samenwerking noodzakelijk.

De volgende programma's zijn het meest interessant:

- Climate Knowledge and Innovation Community (Climate-KIC) is een internationaal samenwerkingsverband van bedrijven, kennisinstellingen en overheden met als doel het vinden van oplossingen voor klimaatverandering door het verbinden van innovatie, ondernemerschap en onderwijs. Climate-KIC brengt experts uit bedrijfsleven, overheid en kennisinstellingen bijeen om de Europese agenda voor de aanpak van klimaatverandering vorm te geven. De provincie Utrecht is een van de deelnemende partijen en kan meedoen aan projecten. De budgetten worden jaarlijks bepaald op basis van voorstellen.
- Het programma Interreg Noordwest Europa VB (396 mln.) richt zich op transnationale samenwerking op het gebied van onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie, koolstofarme economie, bescherming van de leefomgeving en stimuleren van efficiënt gebruik van grondstoffen en materiaal.
- Het programma Interreg VC (359 mln.) heeft ten doel om beleidsdoelen op het gebied van regionale ontwikkeling, tussen nationale, regionale en lokale overheden te ondersteunen. Het programma biedt autoriteiten de mogelijkheid om ervaringen en ideeën uit te wisselen door heel Europa op het gebied van:
 - het versterken van onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie;
 - vergroten van de concurrentiekracht van het MKB;
 - het ondersteunen van de overgang naar een koolstofarme economie in alle sectoren;
 - het beschermen van het milieu en bevorderen van efficiënte omgang van hulpbronnen.
- Het programma LIFE (€ 3,46 mld.) investeert in milieu, efficiënt hulpbronnengebruik, natuur en biodiversiteit.

- Horizon 2020 is een zeer groot onderzoeksprogramma (€ 80 mld.) dat onderzoek koppelt aan innovatie gericht op het op de markt brengen van goede ideeën (industriële onderzoek en experimentele toepassing) met drie pijlers: excellente wetenschap, industrieel leiderschap en maatschappelijke uitdagingen. Het programma is geschikt vooral voor regionale partners van de provincies, zoals (grote) kennisinstellingen en bedrijven.
- Het programma voor infrastructuur Connecting Europe Facility (CEF, €50 mld. richt zich op pijlers energie (o.a. transnationale elektriciteits- en gasverbindingen en smart grids), 'digital' (o.a. snelle internetverbindingen en diensten) en 'transport' (o.a. multimodale transport en verkeersmanagementsystemen).
- Het programma Creative Europe (€ 1,46 mld.) heeft als doel de Europese creatieve en culturele sectoren te stimuleren en bij te dragen aan de economie, werkgelegenheid en sociale cohesie.
- Erasmus+ (€14,77 mld.) is het Europese subsidieprogramma voor onderwijs en opleiding, jeugd en sport. Centraal staat de gedachte dat mensen zich voortdurend kunnen ontwikkelen door onderwijs, opleidingen en niet-formeel leren: een leven lang leren. De drie actielijnen van het programma zijn individuele mobiliteit, strategische partnerschappen en beleidsontwikkeling.
- COSME (€2,3 mld.), Competitive Small and Medium Enterprises, is het onderdeel binnen het Horizon2020-programma dat zich speciaal richt op het MKB. Doel is om de competitiviteit en duurzaamheid van Europese bedrijven te versterken en ondernemerschap aan te moedigen.
- URBACT (€96,3 mln.) helpt steden bij het ontwikkelen van nieuwe, pragmatische en duurzame oplossingen door een integrale benadering van belangrijke stedelijke thema's: economie, het sociale domein, milieu en governance.
- Het Europees Sociaal Fonds (ESF, €507 mln. voor Nederland) is het belangrijkste Europese middel om werkgelegenheid te ondersteunen, mensen aan werk te helpen en te zorgen voor eerlijker arbeidskansen voor alle EU-burgers. Het ESF wordt in Nederland uitgevoerd door het Agentschap Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SWZ) en zet in op actieve inclusie en actief en gezond ouder worden. Aanvragen kunnen ingediend worden bij de centrumgemeenten van de arbeidsmarktregio's.
- ELENA (European Local ENergy Assistance) is een faciliteit van de Europese Investeringsbank (EIB) ter ondersteuning van steden en regionale overheden bij de uitwerking van hun grootschalige innovatieve investeringsprogramma's of projecten voor energiebesparing en duurzame energie (die een investering vergen van meer dan € 30 miljoen).

BIJLAGE 2 Toekomstige structuur Regio Randstad samenwerking

BIJLAGE 3 – LIJST MET AFKORTINGEN

Afkorting	Betekenis
ACCRES	Application Centre for Renewable RESources
AHO	Afdelingshoofdenoverleg
AIR	Air-quality Initiative of Regions
AIV	Adviesraad Internationale Vraagstukken
BBP	Bruto Binnenlands Product
BBSR	Bundesinstitut für Bau-, Stadt- und Raumforschung
BO	Bestuursoverleg
BRP	Bruto Regionaal Product
C4	4 Europacoördinatoren
CEF	Connecting Europe Facility
Climate-KIC	Climate Knowledge and Innovation Community
COSME	Competitiveness of enterprises and SMEs' (Small and Medium Enterprises)
CO2	Koolstofdioxide
CPMR	Conference of Peripheral Maritime Regions
DG Regio	Directoraat Generaal Regionaal Beleid en Stedelijke Ontwikkeling van de Europese Commissie
DSM	Dutch State Mines
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EFRO Kansen voor West II	Operationeel Programma EFRO West-Nederland
EFSI	Europees Fonds voor Strategische Investeringen
EIB	Europese Investeringsbank
ELENA	European Local ENergy Assistance
ELFPO	Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling
Erasmus+	Europese subsidieprogramma voor onderwijs, jeugd en sport
ERRIN	European Regions Research and Innovation Network
ESF	Europees Sociaal Fonds
ETS	EU Emissions Trading System (emissiehandelsstelsel)
EU	Europese Unie
GLB	Gemeenschappelijk Landbouw Beleid
GMO	Genetically modified organism
G4	4 grote steden
HNP	Huis van de Nederlandse Provincies

Horizon 2020	Europese subsidieprogramma voor onderzoek en innovatie in Europa
IMPEL-netwerk	Network for the Implementation and Enforcement of Environmental Law
Interreg Noordwest Europa VB	Interreg gebiedsprogramma gericht op de regio's van Nederland en in regio's van de lidstaten België, Duitsland, Frankrijk, Ierland, Luxemburg en Verenigd Koninkrijk, alsmede Zwitserland
Interreg VC	Innovation & Environment Regions of Europe Sharing Solutions 2014-2020
IPO	Interprovinciaal Overleg
KICs	Knowledge and Innovation Communicaties
KRW-overleg	Kaderrichtlijn Water overleg
LIFE	L'instrument financier pour l'environnement
MKB	Midden en Kleinbedrijf
Ministerie van BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
NEC Richtlijn	Nationale emissieplafonds
NOx	Verzamelnaam van mono-stikstofoxiden (1 stikstofmolecuul in verbinding met 1, 2 of 3 zuurstofmoleculen (NO, NO ₂ , NO ₃))
OV-netten	Openbaar Vervoersnetten
PAS	Programma Aanpak Stikstof
POP3	Plattelandsontwikkelingsprogramma 2014-2020
PURPLE	Peri-Urban Regions Platform Europe
PURPLE	Peri-Urban Regions Platform Europe
P4	4 Randstadprovincies
RBO	Randstad Brussel Overleg
RBO Rijn-West	Regionaal Bestuurlijk Overleg Rijn-West
RIS3	Smart Specialisation Strategies
SVIR	Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte
SZW	Agentschap Sociale Zaken en Werkgelegenheid
TEN-T	Trans European Network on Transport
TIMA	Toegepaste Innovaties Maritieme Automatisering
URBACT	Europees kennisuitwisselingsprogramma
Vanguard Initiative	Vanguard Initiative for New Growth through Smart Specialisation
VNG	Vereniging Nederlandse Gemeenten
WHO	World Health Organization

**Huis van de Nederlandse
Provincies**
Trierstraat 59-61
B-1040 BRUSSEL, België

www.randstadregion.eu
info.regiorandstad@nl-prov.eu
T: 0032 (0)2 737 99 57
F: 0032 (0)2 737 99 61